

POMIARY WIELKOŚCI NIEELEKTRYCZNYCH

Dr inż. Eligiusz PAWŁOWSKI
Politechnika Lubelska
Wydział Elektrotechniki i Informatyki

Prezentacja do wykładu dla EMST

Semestr letni

Wykład nr 13

Prawo autorskie

Niniejsze materiały podlegają ochronie zgodnie z **Ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych** (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83 z późniejszymi zmianami).

Materiał ten udostępniam **do celów dydaktycznych** jako materiały pomocnicze do wykładu z przedmiotu Pomiar Wielkości Nielektrycznych prowadzonego dla studentów Wydziału Elektrotechniki i Informatyki Politechniki Lubelskiej. Mogą z nich również korzystać inne osoby zainteresowane tą tematyką. Do tego celu materiały te można **bez ograniczeń przeglądać, drukować i kopiować wyłącznie w całości**.

Wykorzystywanie tych materiałów bez zgody autora w inny sposób i do innych celów niż te, do których zostały udostępnione, **jest zabronione**.

W szczególności **niedopuszczalne jest**: usuwanie nazwiska autora, edytowanie treści, kopiowanie fragmentów i wykorzystywanie w całości lub w części do własnych publikacji.

Eligiusz Pawłowski

Uwagi dydaktyczne

Niniejsza prezentacja stanowi **tylko i wyłącznie materiały pomocnicze** do wykładu z przedmiotu Pomiary Wielkości Nielektrycznych prowadzonego dla studentów Wydziału Elektrotechniki i Informatyki Politechniki Lubelskiej. Udostępnienie studentom tej prezentacji nie zwalnia ich z konieczności samodzielnego sporządzania **notatek z wykładów** ani też nie zastępuje studiowania obowiązujących podręczników.

Tym samym zawartość niniejszej prezentacji w szczególności **nie może być** traktowana jako zakres materiału obowiązujący na kolokwium zaliczeniowym.

Obowiązujący jest **zakres materiału wyłożony podczas wykładu** oraz zawarty w odpowiadających mu fragmentach **podręczników** podanych w wykazie literatury do wykładu.

Eligiusz Pawłowski

Tematyka wykładu

Miary wilgotności ciał stałych, materiałów sypkich i gleby

Metody pomiaru wilgotności ciał stałych, materiałów sypkich i gleby

Metody grawimetryczne

Metody rezystancyjne

Metody dielektryczne

Inne metody: chemiczne, radiacyjne, optyczne

Wielkości opisujące wilgotność ciał stałych, sypkich i gleby

Sposoby charakteryzowania wilgotności ciał stałych:

- ❑ **zawartość wilgoci (wilgotność bezwzględna)** – iloraz masy wody zawartej w badanym ciele stałym do masy suchego ciała,
- ❑ **wilgotność względna** - iloraz masy wody zawartej w badanym ciele stałym do masy wilgotnego ciała,
- ❑ **objętościowa zawartość wilgoci** - iloraz objętości wody zawartej w badanym ciele stałym do objętości ciała,

Zawartość wilgoci w ciele stałym

Zawartość wilgoci w (wilgotność bezwzględna) – najczęściej stosowana miara wilgotności ciał stałych, jest to iloraz masy wody m_w zawartej w badanym ciele stałym do masy suchego ciała m_s , wyrażona w procentach:

$$w = \frac{m_w}{m_s} \cdot 100\%$$

Wilgotność względna ciała stałego

Wilgotność względna W – jest to iloraz masy wody m_w , zawartej w badanym ciele stałym do masy wilgotnego ciała, wyrażona w procentach:

$$W = \frac{m_w}{m_s + m_w} \cdot 100\%$$

Objętościowa zawartość wilgoci w ciele stałym

Objętościowa zawartość wilgoci W_V – jest to iloraz objętości wody V_w zawartej w badanym ciele stałym do objętości ciała V_s , wyrażona w procentach:

$$W_V = \frac{V_w}{V_s} \cdot 100\%$$

Pomiary wilgotności materiałów stałych, sypkich i gleby

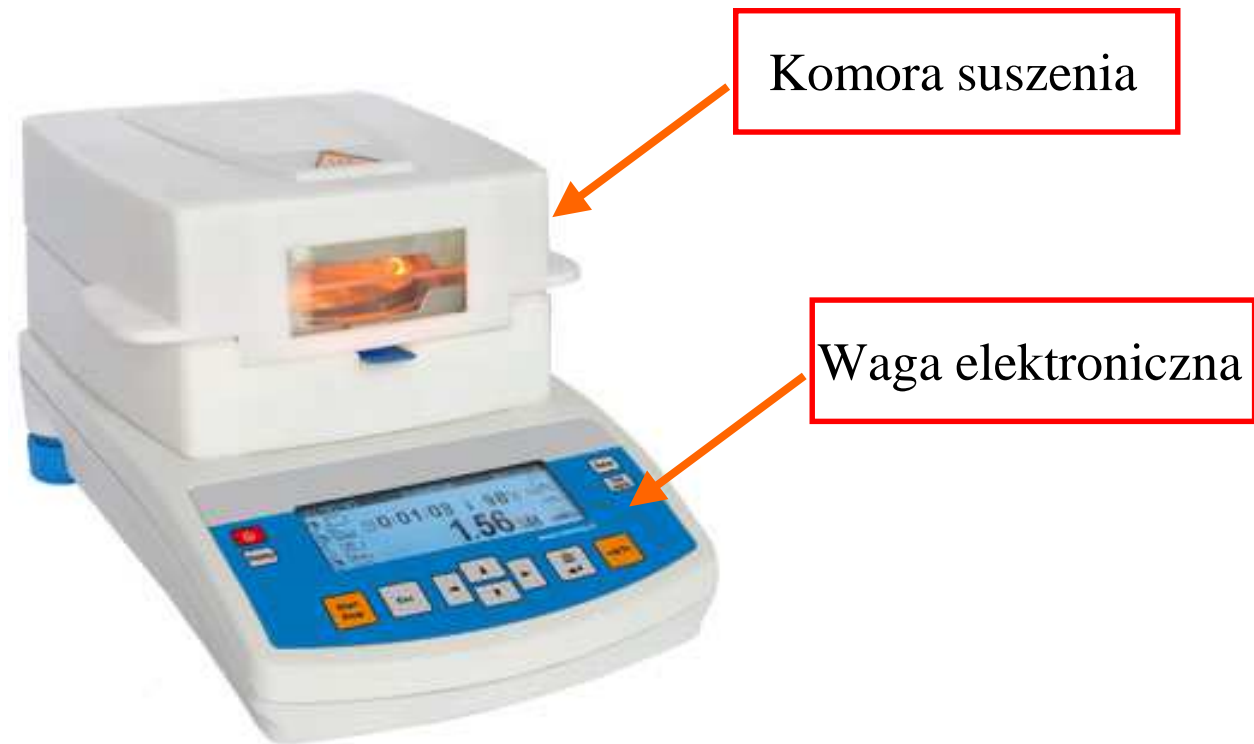
- ❑ metoda grawimetryczna nazywana też szuszkową,
- ❑ metody elektryczne: pomiar wilgotności materiałów w oparciu o ich własności rezystancyjne i dielektryczne,
- ❑ spektrometria mikrofalowa – pomiar absorpcji lub odbicia promieniowania z zakresu mikrofal,
- ❑ spektroskopia podczerwieni – pomiar absorpcji lub odbicia promieniowania z zakresu podczerwieni,
- ❑ metody chemiczne: miareczkowanie metodą K. Fischera, metoda karbidowa, chromatografia gazowa,
- ❑ metody jądrowe: spektroskopia MRJ – pomiar magnetycznego rezonansu jądrowego, metoda spowalniania neutronów ciężkich, metoda osłabiania promieniowania beta lub gamma.

Metoda grawimetryczna (suszkarkowa)

Metoda grawimetryczna (suszkarkowa) - polega na suszeniu materiału i mierzeniu ubytku masy. Jest to najbardziej rozpowszechniona metoda często stosowana jako metoda odniesienia do **kalibracji** i sprawdzania innych metod pomiarowych. Jest to metoda laboratoryjna, wymaga stacjonarnego oprzyrządowania.

Podstawowym przyrządem stosowanym w metodzie grawimetrycznej jest **wagosuszkarka.**

Wagosuszarka

Obciążenie maksymalne wagosuszarki wynosi 50 g /0,1 mg (60 g /1 mg). Pomiar wilgotności odbywa się z **dokładnością 0,01%** (0,001 % dla próbek do 1,5 g). Maksymalna temperatura suszenia próbki wynosi 160°C (opcją jest wagosuszarka z maksymalną temperaturą suszenia 250°C).

Wyznaczanie zawartość wilgoci metodą suszarkową

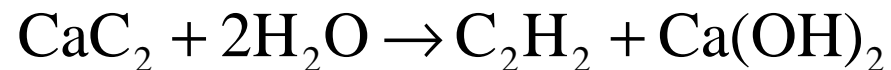
Zawartość wilgoci w metodą suszarkową wyznaczana jest na podstawie masy początkowej naczynka z wilgotną próbką m_p , masy końcowej naczynka z suchą próbką m_k i masy pustego naczynka m_0 :

$$w = \frac{m_w}{m_s} \cdot 100\% = \frac{m_p - m_k}{m_k - m_0} \cdot 100\%$$

Metoda karbidowa

Zasada działania wilgotnościomierza karbidowego wykorzystuje wiedzę o procesie rozpadu węgla wapnia, czyli karbidu, w wodzie. W wyniku tej reakcji powstaje gaz (acetylen), który z kolei powoduje wzrost ciśnienia w pojemniku. Poziom wilgoci odczytuje się bezpośrednio z manometru, który wskazuje wysokość ciśnienia w pojemniku oraz w specjalnych tabelach, które podają **wilgotność względną materiału.**

Metodę karbidową stosuje się w **budownictwie** do pomiaru wilgotności **posadzek betonowych, tynków** itp.

Zestaw do metody karbidowej

Metody elektryczne

Metody elektryczne pomiaru wilgotności materiałów dają możliwość konstruowania tanich przyrządów przenośnych, dzięki, którym jest możliwy pomiar wilgotności materiałów w naturalnym, pierwotnym miejscu bez potrzeby pobierania próbek i transportu ich do laboratorium. Najbardziej rozpowszechniony jest pomiar wilgotności materiałów w oparciu o ich własności:

- **rezystancyjne** (metoda rezystancyjna),

- **dielektryczne** (metoda dielektryczna, pojemnościowa).

Metoda rezystancyjna

Metoda rezystancyjna - opiera się na pomiarze rezystancji materiału, która uzależniona jest od zawartości wody w materiale. Woda zawarta w materiale w połączeniu z elektrolitami przewodzi prąd elektryczny. W zależności od ilości wody w materiale różna jest rezystancja i na tej podstawie można określać wilgotność materiału. Niestety rezystancja materiału zależy również od składu chemicznego wody jaka znajduje się w materiale, co zawęża zakres pomiarowy od góry oraz wpływa na błędy pomiaru np. w przypadku nadmiernego zasolenia materiału.

Metoda rezystancyjna bardzo dobrze sprawdza się w pomiarze **wilgotności drewna i materiałów drewnopochodnych.**

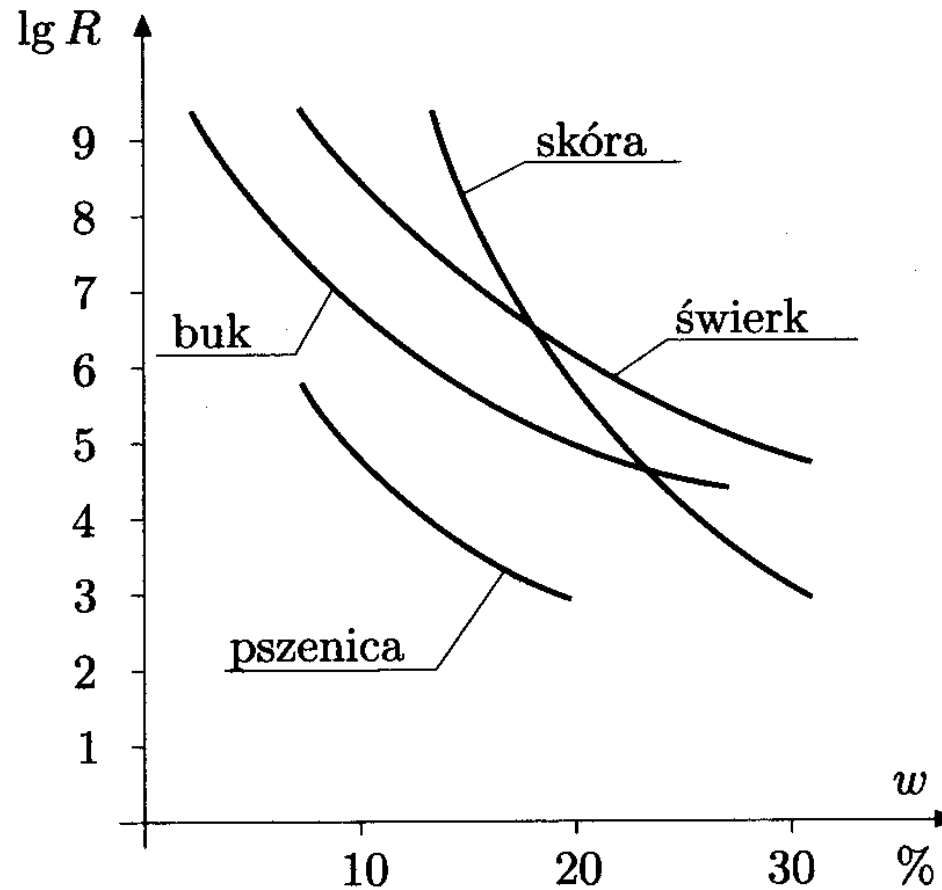
Pomiary wilgotności drewna

W dość szerokim zakresie pomiarowym **wilgotność drewna** zależy prawie **liniowo od logarytmu z rezystancji.**

Trudnością elektroniczną jest w tym przypadku pomiar bardzo dużych rezystancji np. aby osiągnąć zakres 5% wilgotności potrzeba mierzenia rezystancji na poziomie **100 GΩ**.

Dla innych materiałów metoda rezystancyjna dobrze nadaje się do stwierdzania stanu suchości – nawet materiał, który zawiera w sobie wodę silnie przewodzącą staje się izolatorem po wysuszeniu.

Higrometr rezystancyjny do drewna

Przykładowe charakterystyki rezystancji próbek w funkcji zawartości wilgoci dla różnych materiałów

Higrometr rezystancyjny do drewna

Zasada pomiaru rezystancyjny pomiar wilgotności materiałów za pomocą zintegrowanych, wymiennych końcówek, zgodnie z normą DIN EN 13183-2: 2002

Krzywe charakterystyczne 4 różne grupy drewna (A, B, C, D)

1 uniwersalna grupa materiałów budowlanych (E, tabele)

1 grupa materiałów budowlanych (P)=tynk

Zakres pomiaru 0.0 – 100 % zawartości wilgoci w drewnie, zależnie do grupy

0.0 – 4.4 % zawartości wilgoci w tynku

Grupa A 0,0 – 82 %

Grupa B 1,1 – 94 %

Grupa C 2,2 – 100 %

Grupa D 3,2 – 100 %

Rozdzielczość 0.0... 19.9 %: 0,1 % zawartości wilgoci

20... 100%: 1 % zawartości wilgoci

Metoda dielektryczna

Metoda dielektryczna – polega na pomiarze przenikalności dielektrycznej ϵ_r materiału, która zależy od zawartości wody w materiale. Dipolowa budowa cząsteczek wody powoduje, że jej przenikalność dielektryczna ma znacznie większą wartość niż pozostałych składników materiału: w temperaturze pokojowej **przenikalność dielektryczna wody ϵ_r wynosi około 81**, a np. dla drewna 2...7.

Mierząc przenikalność ϵ_r materiału w sposób pośredni możemy ocenić ilość wody w materiale.

Przenikalność dielektryczna niektórych materiałów

Przenikalności elektryczne względne części stosowanych materiałów

Materiał	ϵ_r	Materiał	ϵ_r
Asfalt	2,7	Marmur	8,3
Bakelit	4,5 ÷ 5,5	Olej	2,2 ÷ 4,7
Drewno	2,5 ÷ 7,7	Papier	2 ÷ 2,6
Ebonit	2,8	Parafina	2,1 ÷ 2,5
Fibra	2,5 ÷ 5	Powietrze	1,0005
Guma	2 ÷ 3,5	Szkło	5,4 ÷ 9,9
Łupek	6,6 ÷ 7,4	Woda	81

Przenikalność dielektryczna ϵ_r mieszaniny o objętościowym stężeniu p_1 składnika o przenikalności ϵ_1 i składnika o przenikalności ϵ_2 :

$$\epsilon_r = \epsilon_2 \left(1 + \frac{\epsilon_1 - \epsilon_2}{a\epsilon_1 + b\epsilon_2} p_1 \right)$$

Metody pomiaru stałej dielektrycznej

Podstawowe metody pomiaru stałej dielektrycznej:

- w dziedzinie częstotliwości, metoda **FD** (*Frequency Domain*), polegające na pomiarze napięciem przemiennym pojemności odpowiednio skonstruowanego kondensatora,

- w dziedzinie czasu, metoda **TDR** (*Time Domain Reflectometry*), polegające na pomiarze rozchodzenia się impulsu elektromagnetycznego w badanym ośrodku.

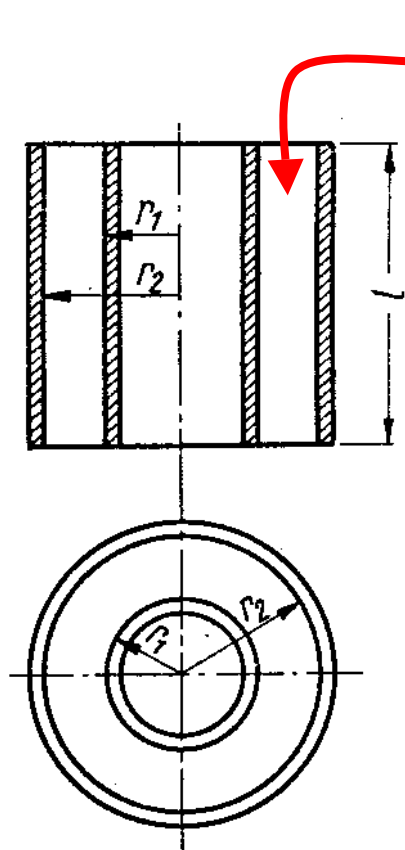
Pomiar stałej dielektrycznej w dziedzinie częstotliwości

Podstawowe metody pomiaru stałej dielektrycznej:

- **w dziedzinie częstotliwości, metoda FD** (*Frequency Domain*)

W metodach FD przewodzące elektrody umieszczone w materiale traktuje się jako okładki kondensatora, którego dielektrykiem jest mierzony materiał. Wartość przenikalności dielektrycznej materiału wpływa na pojemność tak utworzonego kondensatora. Pomiar tej pojemności pozwala na ocenę wilgotności materiału.

Zasada działania czujnika pojemnościowego

Przestrzeń pomiarowa

Jednolite wypełnienie

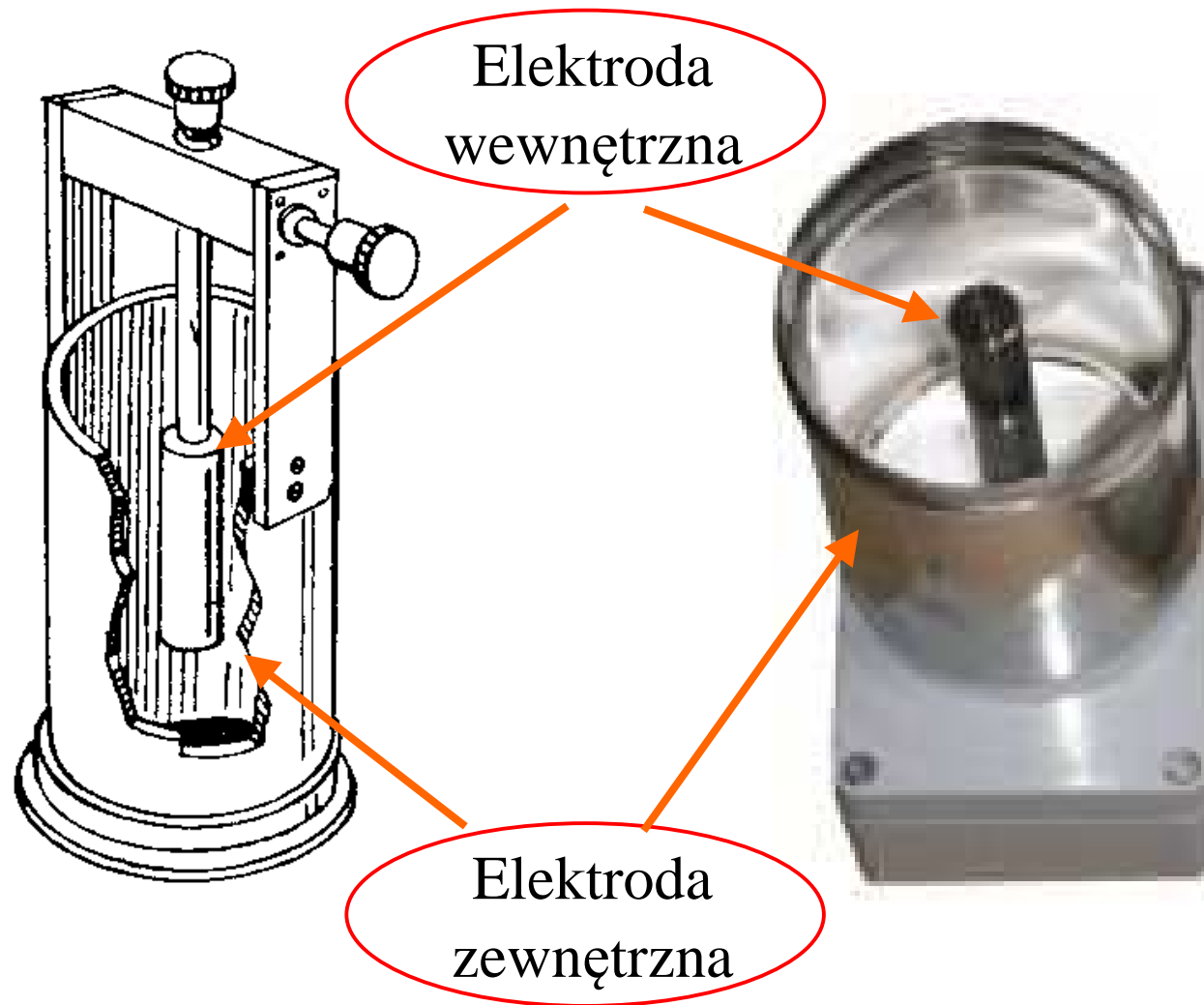
$$C = \frac{2 \pi \epsilon_0 \epsilon_r l}{\lg \frac{r_2}{r_1}}$$

Kondensator cylindryczny

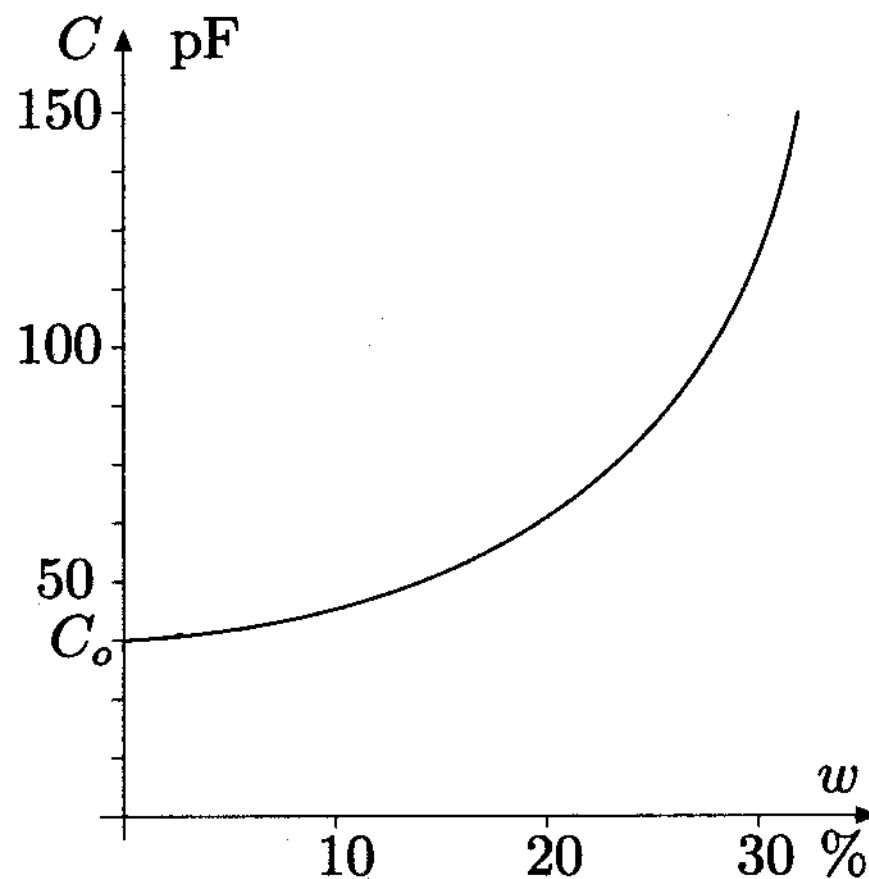
$$\epsilon_r = \epsilon_2 \left(1 + \frac{\epsilon_1 - \epsilon_2}{a\epsilon_1 + b\epsilon_2} p_1 \right)$$

Pojemnościowy czujnik wilgotności materiałów sypkich

Pojemnościowy pomiar wilgotności ciał stałych

Przykładowa charakterystyka zmian pojemności ciała stałego w funkcji zawartości wilgoci

Pomiar stałej dielektrycznej w dziedzinie czasu

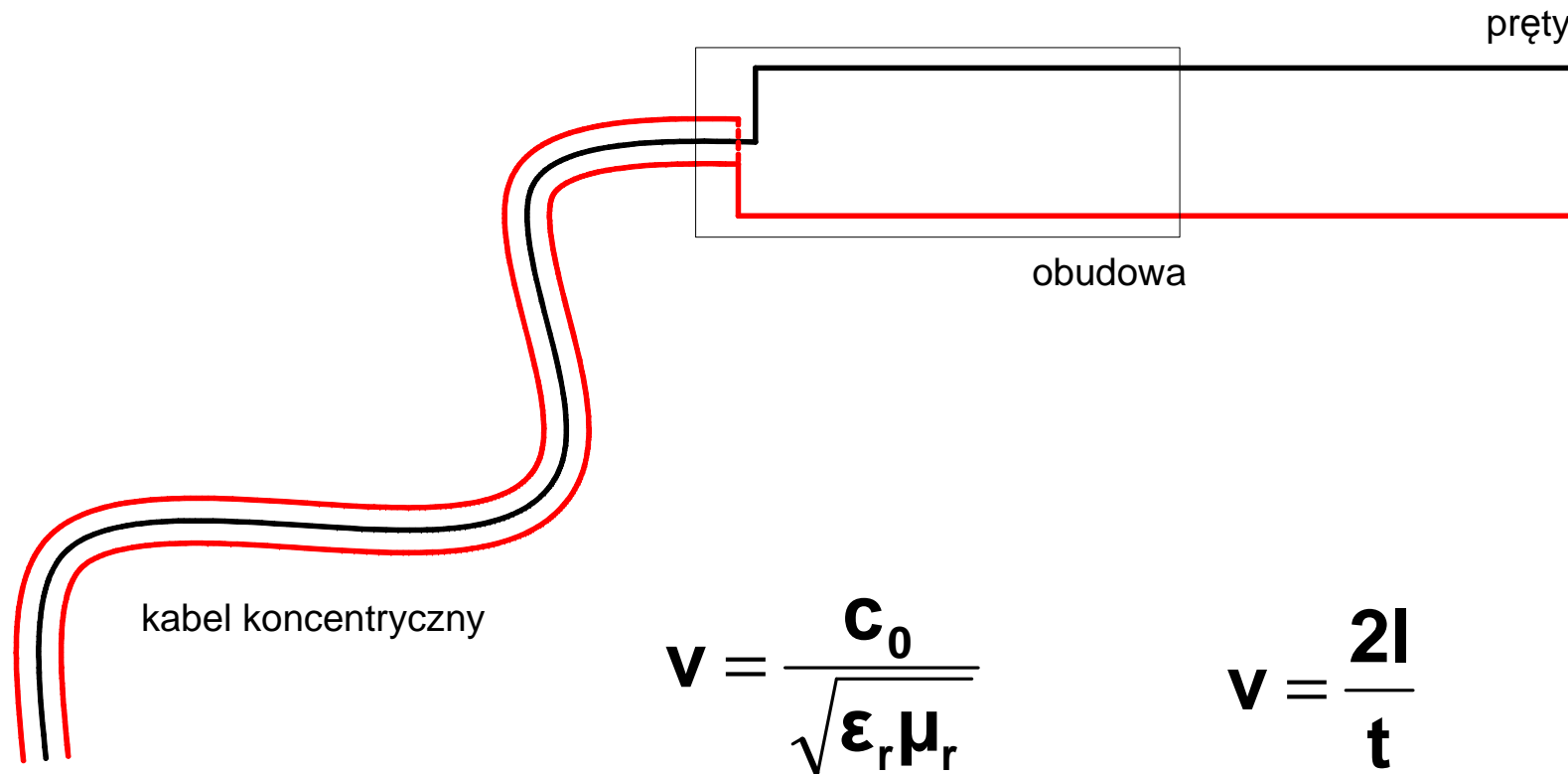
Podstawowe metody pomiaru stałej dielektrycznej:

- **w dziedzinie czasu, metoda TDR** (*Time Domain Reflectometry*)

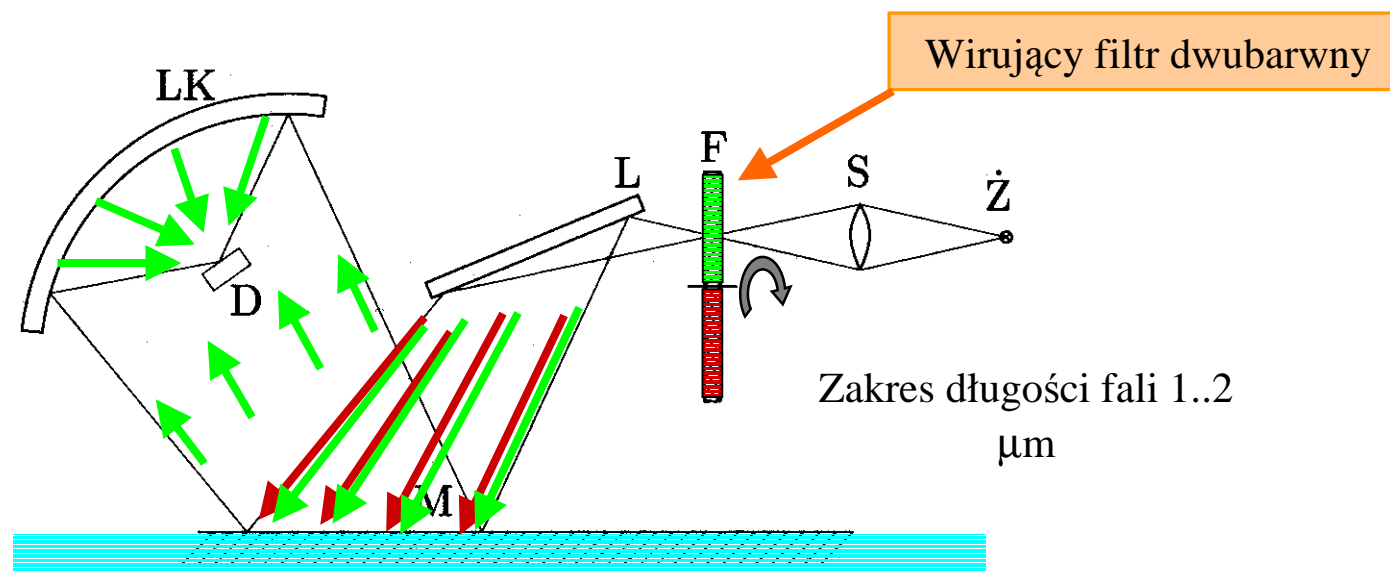
W metodzie TDR przenikalność dielektryczna gleby wyliczana jest na podstawie pomiaru prędkości propagacji impulsu elektromagnetycznego wzdłuż falowodu utworzonego z elektrod przewodzących prąd elektryczny, tworzących sondę pomiarową umieszczoną w badanym materiale. Przenikalność dielektryczna warunkuje prędkość propagacji w takim falowodzie. Na podstawie pomiaru prędkości propagacji impulsu elektromagnetycznego można ocenić wilgotność materiału.

Metoda powszechnie stosowana w pomiarach **wilgotności gleby**.

Pomiar wilgotności gleby metodą TDR

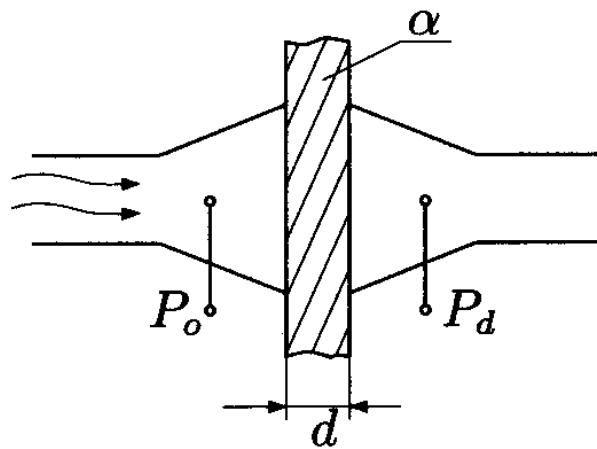
Zasada działania higrometru spektrometrycznego

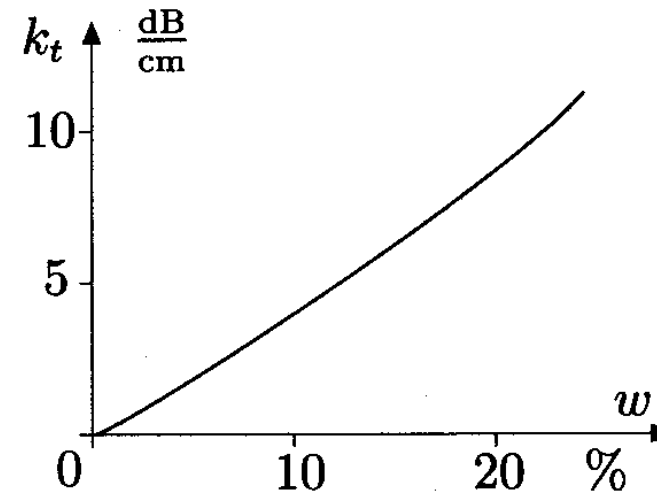
Ilustracja działania higrometru spektrometrycznego do pomiaru zawartości wilgoci

Woda zawarta w materiale silnie tłumí promieniowanie podczerwone

Zasada działania higrometru mikrofalowego

Higrometr mikrofalowy – ilustracja zasady działania

Higrometr mikrofalowy – zależność tłumienia od zawartości wilgoci

Pochłanianie wilgoci z powietrza przez niektóre ciała stałe

Sorpcja – pochłanianie jednej substancji – *sorbatu*, przez inną substancję – *sorbent*.

Wiele substancji pochłania wilgoć z otaczającego powietrza.

W stanie ustalonym **adsorpcja** (pochłanianie) wilgoci z powietrza oraz **desorpcja** (wydalanie) wilgoci do otaczającego powietrza zachodzą w sposób ciągły równoważąc się wzajemnie.

W stanie ustalonym istnieje związek pomiędzy ilością pochłoniętej przez substancję wilgoci a wilgotnością otaczającego powietrza.

Znając tę zależność **można wyznaczyć wilgotność substancji na podstawie wilgotności otaczającego powietrza.**

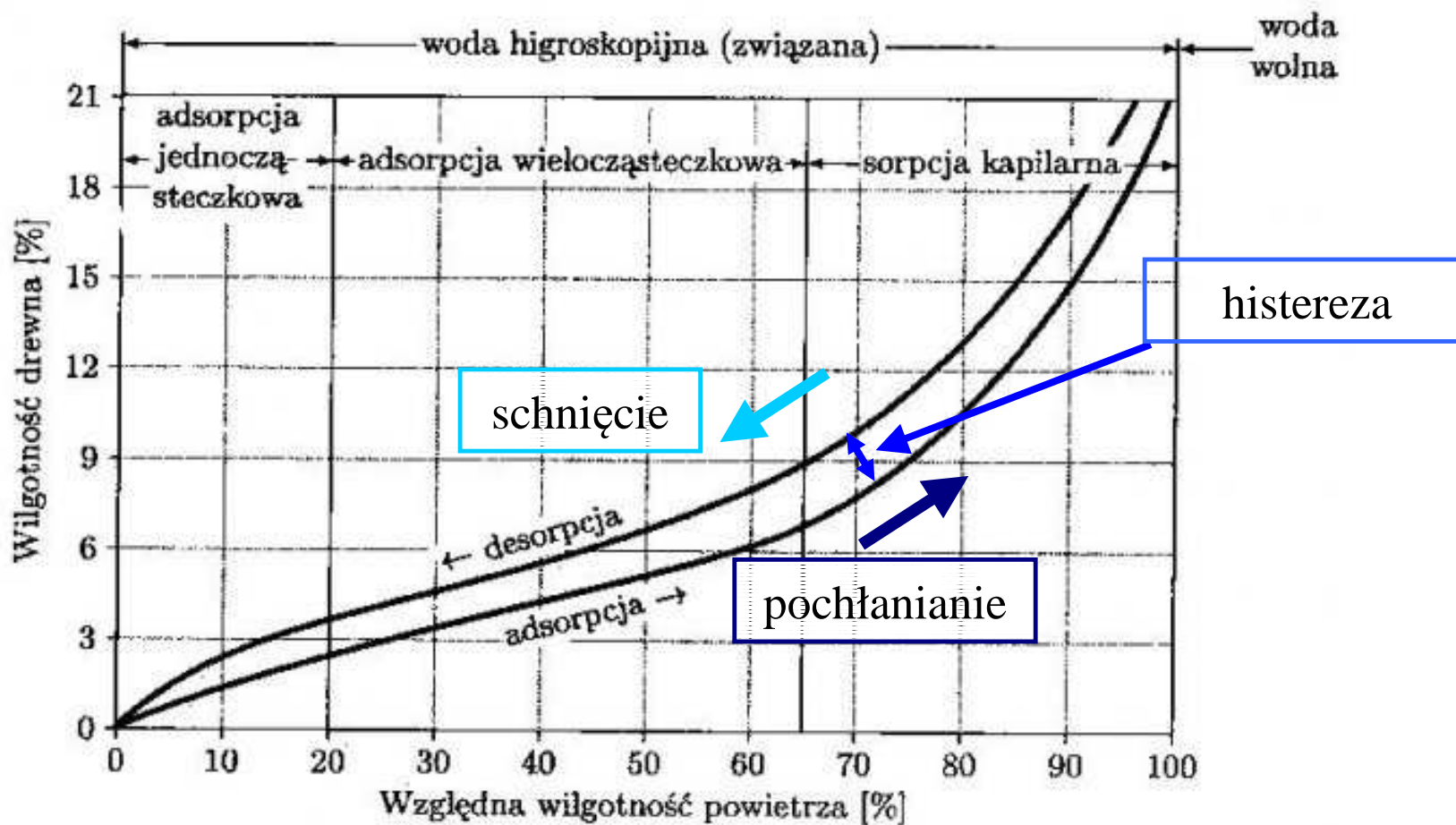
Izoterma sorpcji wody

Izoterma sorpcji wody opisuje zależność w stanie równowagi pomiędzy zawartością wody w materiale a wilgotnością względną otaczającego powietrza, dla ustalonej temperatury.

W stanie ustalonym adsorpcja (pochłanianie) i desorpcja (wydalanie) zachodzą w sposób ciągły równoważąc się wzajemnie, ale w stanie przejściowym, gdy wilgotność względna otaczającego powietrza zmienia się, występuje **histereza**.

Przykładowa izotermy sorpcji wody z histerezą

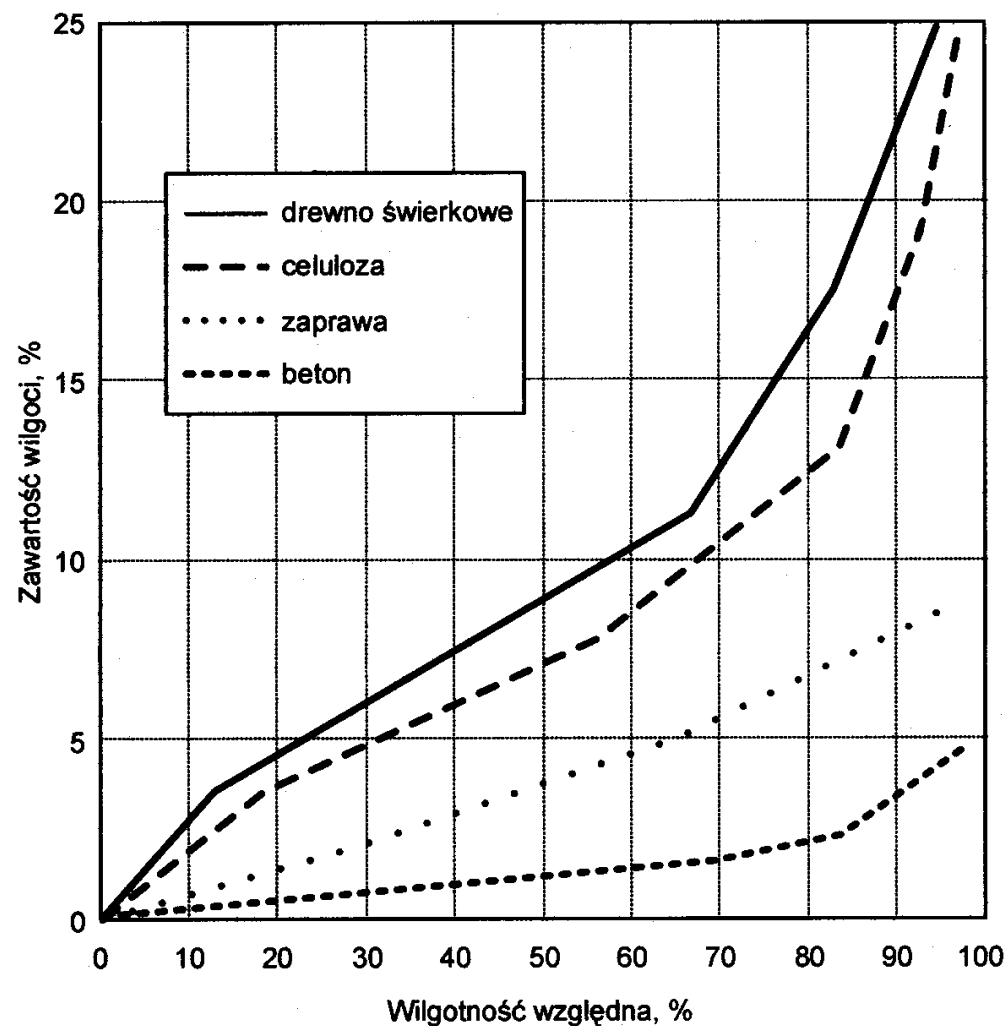

Zastosowanie izotermy sorpcji wody

Zastosowania znajomości izotermy sorpcji wody:

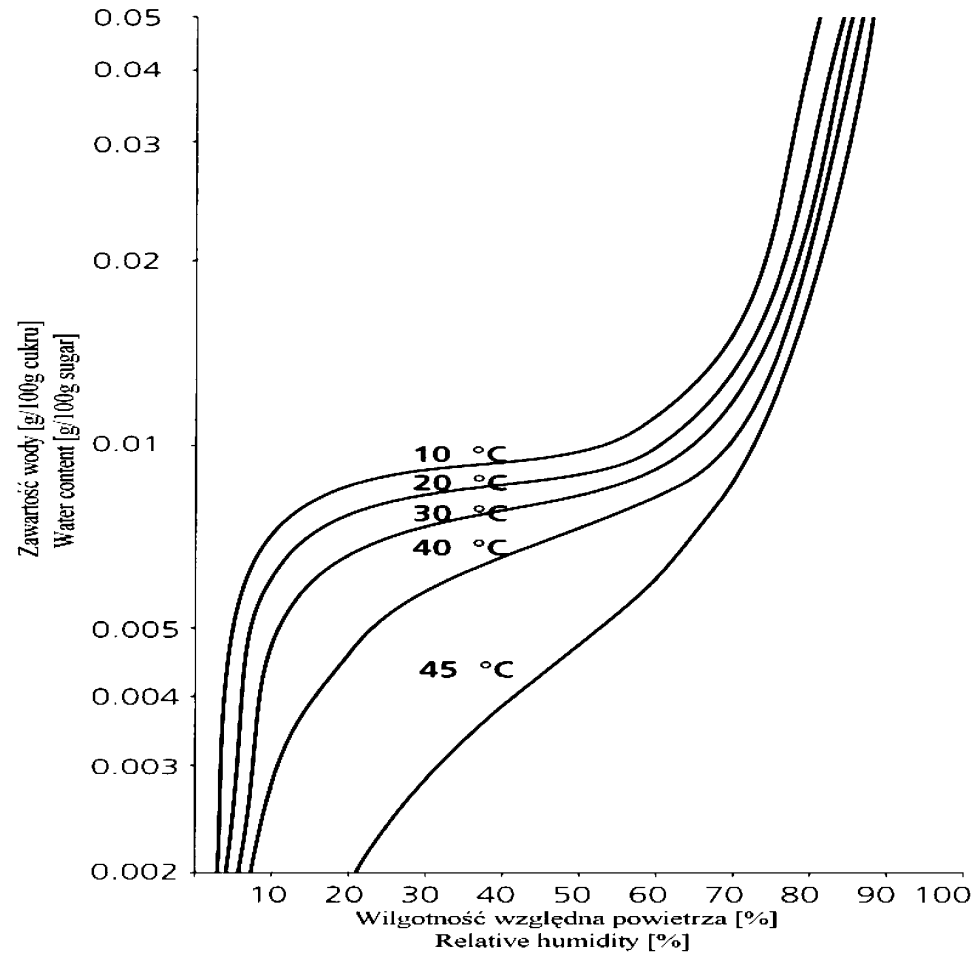
- pomiary wilgotności **materiałów budowlanych**: betonów, tynków, zapraw murarskich na podstawie pomiaru wilgotności powietrza w pomieszczeniach,
- pomiary wilgotności **produktów spożywczych**: cukru, ziarna zbóż, tytoniu na podstawie pomiaru wilgotności powietrza w magazynie,
- pomiary wilgotności **drewna** podczas procesu suszenia na podstawie pomiaru wilgotności powietrza w suszarni.

Izotermy sorpcji niektórych materiałów budowlanych

Izotermy sorpcji dla niektórych materiałów budowlanych

Izotermy sorpcji produktów spożywczych - cukru białego

Izotermy sorpcji cukru białego w różnych wartościach temperatury

Posumowanie

- Stosowane są różne miary wilgotności ciał stałych: wilgotność bezwzględna, wilgotność względna oraz objętościowa zawartość wilgoci,
- Wilgotność ciał stałych wyznacza się metodami bezpośrednimi i pośrednimi,
- Podstawową i najdokładniejszą metodą bezpośrednią jest metoda grawimetryczna (suszarkowa),
- Wśród metod pośrednich można wyróżnić metody elektryczne (rezystancyjne i pojemnościowe) oraz nieelektryczne,
- Do metod pośrednich zalicza się również metoda wykorzystująca znajomość izotermy sorpcji wody przez niektóre substancje.

